

MELIORACE problém, nebo pomoc?

TAKÉ V TOMTO ČÍSLE ODPOVÍDÁ ZBYNĚK KULHAVÝ NA OTÁZKY OHLEDNĚ MELIORACÍ. JEDNÁ SE JIŽ O VIII. POKRAČOVÁNÍ NAŠEHO SERIÁLU A OTÁZKY V TOMTO DÍLE JSOU: PROČ JE TŘEBA PODPOŘIT NOVOU LEGISLATIVOU SPOLEČNOU PÉČI O MELIORAČNÍ STAVBY? JAKÉ BY MĚLA VÝHODY PODPORA VODNÍCH SPOLEČENSTVÍ (VODNÍCH DRUŽSTEV)?

Změnit přístup k hospodaření s vodou v krajině je na pozadí uplynulých několika extrémních let požadavkem, rezonujícím v celé společnosti. To by mohlo být dobrým předpokladem pro realizaci zásadních změn ve správě vodního hospodářství a zejména při úpravě těch částí legislativy, které v oblasti melioračních staveb evidentně nevyhovují současným potřebám. Nejde jen o přiměřené zjednodušení procesů schvalování změn užívání staveb stávajících, ale také o motivaci iniciativ „zdola“, směřující k podpoře samosprávy v oblasti vodního hospodářství, která bude lépe rea-

govat na potřeby konkrétních dílčích území. Historickou kontinuitu vztahu společnosti k půdě, vodě a krajině, kterou závidíme státům na západ a jih od nás, a která významně souvisí se stavem zemědělství, přerušilo u nás období centralizovaného řízení, deprivatizace (zestátňování, kolektivizace) výrobních prostředků a celkové pokřivení těchto vztahů. Změn k lepšímu jsme se zatím příliš nedočkali.

Pokud umíme navrhovat a realizovat technická nebo přírodně blízká opatření v krajině, narážíme na problém značně

Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy, v.v.i.



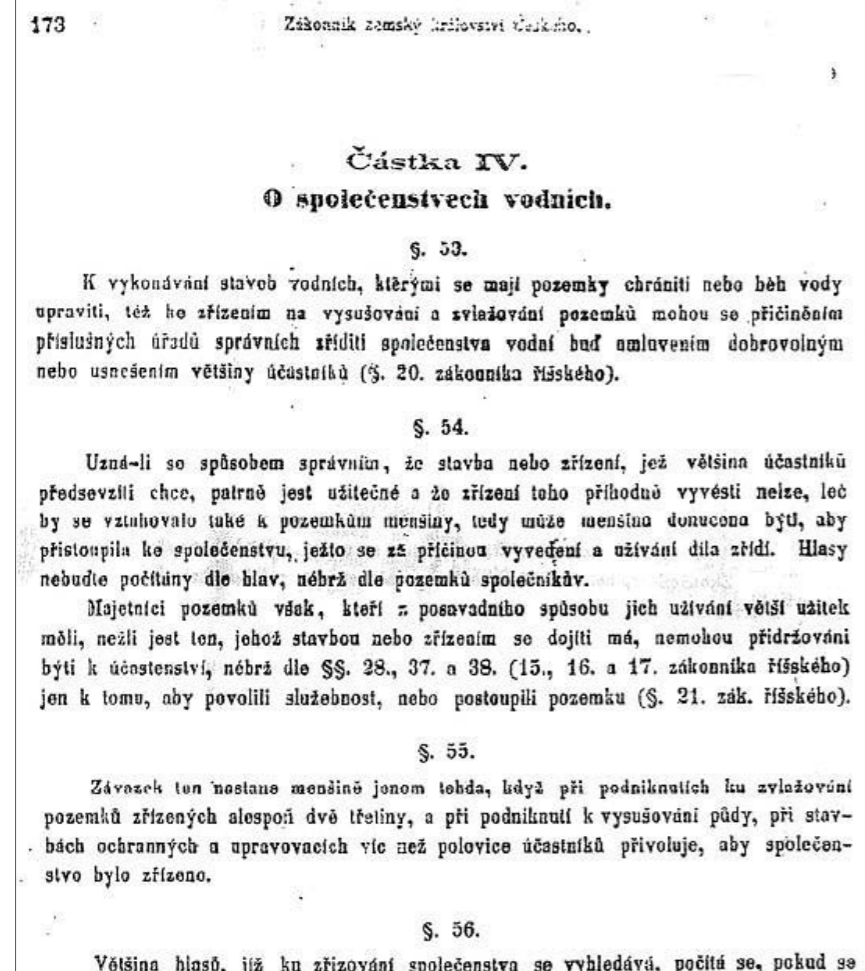
členitě pozemkové držby. Čím plošně rozsáhlejší opatření navrhujeme (meliorační stavby jsou toho příkladem), tím složitější je vodoprávní řízení a větší jsou obtíže při zajištění udržitelnosti těchto systémů pro následující desetiletí.

V předchozích příspěvcích tohoto seriálu představená řešení modernizace případně eliminace staveb zemědělského odvodnění, potřeba jejich přizpůsobení současným podmínkám zemědělství i zmírňování dopadů změn klimatu, vyžadují účinnou motivaci k nastartování těchto procesů. Prvním ze stimulů je způsob financování, druhým je stabilizace na dlouhou dobu funkčních právních vztahů k již realizovaným opatřením.

Ohlédnutí do historie

Z historie známe fungování vodních družstev, resp. společností, přizpůsobených podmínkám různých společensko-politických formací. Vždy však bylo jejich cílem vytvářet a naplňovat legislativní rámec pro společnou výstavbu celospolečensky prospěšných vodních děl a následnou péči o ně.

Za milník vývoje správy hydromeliorací na území současné České republiky lze považovat rok 1869, kdy byl přijat říšský zákon vodní (č. 93/1869)[1], viz také Obr. 1. Roku 1870 byly přijaty zemské zákony vodní,



Obr. 1: Výťah úvodních ustanovení Říšského zákona vodního [1], Zákoníku zemského království Českého, částky IV. „O společenských vodních“.

č. ot.	Text dotazu (vlastník /V/ - uživatel /U/)	Vlastník	Uživatel	LEGENDA
1	V: Převzal jste si nějakou dokumentaci k této stavbě? U: Máte k dispozici nějakou dokumentaci ke stavbám odvodnění na Vašim obhospodařovaných pozemcích?			
2	V: Uvažoval byste o zrušení této stavby odvodnění na Vašem pozemku? U: Uvažujete o zrušení stavby odvodnění z důvodů jejich nadbytečnosti?			
4	V i U: Jste ochotni se sdružovat do společenství vlastníků, uživatelů a provozovatelů stavby (např. do vodního družstva) s cílem společného zajištění odborné péče o celistvou stavbu nebo o soubor staveb?			
5	V i U: Máte zájem obnovit, rekonstruovat nebo modernizovat, rozšířit stávající případně vybudovat zcela novou stavbu odvodnění při vhodné dotační podpoře?			
6	V i U: Považujete za potřebné zahájit jednání o legislativních změnách při organizaci správy a údržby ucelené stavby odvodnění? Tj. zajistit společnou správu POZ+HOZ v případě existence několika majitelů a správců jedné stavby nebo souboru staveb?			

Obr. 2: Vyhodnocení otázek, přímo souvisejících s existencí staveb zemědělského odvodnění.

kteří mimo jiné obsahovaly 17 paragrafů k vodním společenstvím. Podle § 53 se po schválení příslušných správních úřadů mohla zřízovat tato společenstva buď dobrovolnou dohodou, nebo usnesením většiny účastníků (§ 20 říšského zákoníku), dále dle § 54 mohla být menšina vlastníků pozemků donucena k přistoupení k vodnímu společenstvu, pokud se ve správním řízení prokázalo, že stavba nebo opatření, na nichž má zájem většina, jsou užitečné a nelze je realizovat bez zahrnutí pozemků zmíněné menšiny.

Na říšský zákon vodní navazoval v r. 1884 přijatý první meliorační zákon a v roce 1906 byl založen Meliorační svaz v království Českém pro Čechy. První vodní družstvo bylo v roce 1882 založeno na Čáslavsku a v následujícím roce další vodní družstva pro úpravu říčky Mrliny (51 km), pro úpravu potoka Lužného (14 km včetně 400 ha meliorací), Vodní družstvo v Hořicích (1 800 ha) a Vodní družstvo Výrovky na Poděbradsku (42 km a meliorace na katastrech dvanácti obcí).

Obnova vodních společenství v současných podmínkách

Vodní družstva podstatnou měrou přispěla k vodohospodářské i meliorační výstavbě a údržbě vodních děl. Realizace melioračních staveb ve vlastní režii, tj. bez zisku dodavatelů, je i v současné době aktuální. Institut vodního družstva umožňuje současný problém roztržitého vlastnictví

pozemků a na nich vybudovaných vodohospodářských staveb řešit motivacemi ke společné odborné správě, odblokovává neaktivní vlastníky, motivuje k privátním investicím do rekonstrukcí a modernizací drobných vodohospodářských děl s cílem zlepšit systém využívání dostupných vodních zdrojů - především srážek. Přestože mohou vodní družstva vznikat i v prostředí současné legislativy, existuje velké množství praktických překážek.

Iniciativa VÚMOP, v.v.i. otevřít diskusi k úvahám o obnově vodních družstev vychází z výsledků a závěrů řešeného projektu TD03000330 Postupy pro dosažení udržitelnosti hydromelioračních opatření v podmínkách ČR (TAČR-Omega, řešený v letech 2016-17), kdy bylo provedeno šetření mezi vlastníky a uživateli meliorovaných pozemků. Podrobnosti již byly publikovány [2, 3] a některé dílčí výsledky uvádí Obr. 2.

Ve vybraných 347 k.ú. bylo osloveno 1052 vlastníků a 378 uživatelů. Na otázku odpovědělo 11,4 % oslovených vlastníků (120 odpovědí) a 37,6 % uživatelů (142 odpovědí).

Červenou barvou jsou zobrazeny podíly obdržených záporných a modrou kladných odpovědí na položené otázky, šedou barvou pak odpovědi typu „nevím“.

Problémy, související s členitostí vlastnických vztahů při podpoře regulace odtoku na odvodňovacích systémech, byly mimo

jiné zmíněny také v pozičních zprávách Mezirezortní komise voda-sucho v kapitole 4.4.2 a to v následujících souvislostech:

- ve zprávě [4a] za rok 2018 je uveden jako jeden z důvodů pozdržení přípravy dotačního titulu „... zájem případných žadatelů nevznikl, což ovlivňuje jistě i skutečnost roztržitého vlastnictví pozemků, jejichž součástí jsou odvodňovací zařízení.“
- ve zprávě za rok 2019 [4b] se jako příčina uvádí nedostatečná inventarizace (neboli dostupnost digitalizovaných výkresů projektové dokumentace) a dále: „V souboru programů Ministerstva zemědělství schválených usnesením vlády č. 479 ze dne 30. května 2016 je na straně 9 dokumentu zařazen rovněž 'Program na podporu rekonstrukce, oprav a modernizace odvodňovacích zařízení' [5]. Tento program nebyl dosud otevřen. Hlavním důvodem je nedostatečný zájem žadatelů, který vyplývá z neznalosti existence odvodňovacích zařízení na pozemcích.“

Celospolečensky je žádoucí povinnosti údržby, rekonstrukcí, modernizací nebo i rušení těchto typů plošně rozsáhlých staveb delegovat na konkrétní subjekt (např. právě na vodní družstvo), na který delegují jak vlastníci svoje povinnosti, tak uživatelé/pachtýři svoje zájmy o funkčnost a rozvoj/modernizace. Poté je tento subjekt prokazatelně odpovědný za stav a údržbu těchto vodních děl. Do kompetence vodních družstev by neměly patřit jen stavby meliorační, avšak na jejich příkladu je vhodné potřebu existence společenství dokumentovat.



Předpokládané role vodního družstva (VD) budou upřesněny ve stanovách. Obecné zásady vzniku a fungování VD lze popisovat následovně:

- VD bude vznikat dobrovolným vstupem členů, ve výjimečných případech (při vymáhání naplňování veřejného zájmu) rozhodnutím vodoprávního úřadu,
- členem VD může být fyzická nebo právnická osoba - zpravidla vlastníků pozemků s VH stavbami, případně pozemků s navazujícími VH účinnými opatřeními, uživatel/pachtýř těchto pozemků,
- VD zastupuje zájmy svých členů, rozhoduje většinovým hlasováním (dle stanov),
- VD spravuje agendu (vodní knihu družstva, resp. evidenci VH staveb) a zastupuje jako jediný právní subjekt své členy (ve sporech, vodoprávních řízeních, žádostech o dotace, úvěrech atd.),
- VD svými stanovami určuje organizační i provozní rozsah činnosti (v přímé závislosti na velikosti zájmového území),
- VD zajišťuje koordinaci zemědělské a lesní činnosti se zájmy managementu vodního hospodářství krajiny a ochrany půdy v oblasti svojí působnosti.

Předpokládané výhody tohoto řešení:

- garance kvalifikované samosprávy drobných VH staveb a systémů,
- zvyšuje operativnost vodoprávních řízení (zejména v případě modernizací stávajících staveb nebo při výstavbě staveb nových – liniových a plošných),
- je efektivním nástrojem uplatňování strategií státu v oblasti vodního hospodářství krajiny,
- disponuje účinnými motivačními stimuly pro členy (přebírá systematicky povinnosti členů VD),
- umožňuje odblokovat neaktivního vlastníka (většinovým rozhodováním),
- eliminuje roztržité vlastnictví částí vodních děl,
- zlepšuje ochranu veřejného zájmu v oblasti vod (množství i jakost vod),
- je partnerem státu, bankovního sektoru atd. při přejímání garancí za čerpání finančních prostředků (dotací, úvěrů atd.) – snižuje počet účastníků, umožňuje překlenutí dob platností pachtovních smluv atd.,
- motivuje k privátním investicím do staveb a opatření, tj. zvyšuje objem financí v sektoru, resp. zajišťuje potřebné finanční zdroje bez zvyšování nároků na státní rozpočet,

- vhodnou dotační politikou umožňuje skládat prostředky ze státního rozpočtu s privátními zdroji,
- umožňuje řešení drobných VH staveb a opatření jako soustav (v rámci působnosti VD), což zvyšuje jejich účinnost při hospodaření s vodními zdroji,
- navrácí dílčí správu dle vlastnictví objektů do jednoho funkčního celku (např. HMZ + PMZ),
- snižuje nároky na četnost týmů ve státní správě při dosahování zvýšených nároků na jejich odbornost – mají kvalifikovaného partnera reprezentovaného vodním družstvem.

Závěr

V posledních desetiletích byla významně podceňována role zemědělských hydromeliiorací při vytváření a ovlivňování vodního režimu krajiny [6]. Toto se projevilo jejich nedůsledným, spíše jen formálním, zpracováváním do koncepčních materiálů dotčených ministerstev (MZe a MŽP) s důsledky, které se projevují ve všech oblastech vodního hospodářství krajiny. Vazby vlastníků a uživatelů meliorovaných pozemků nejsou a z principu ani nemohou být vyvážené, současná legislativa tyto vztahy nikterak v oblasti hydromeliiorací nezlepšuje. Bez v přispěvku naznačených změn nebude možné realizovat opatření, zmírňující dopady hydrologických extrémů. Momentálně se větší pozornost věnuje problémům sucha, což posunulo alespoň dočasně téma hydromeliiorací (závlah i odvodnění) do zorného úhlu zvýšeného zájmu. Pozornost si tyto stavby však zaslouhují i s ohledem na podmínky ovlivnění infiltrace srážek do půdy, tedy tvorbu povrchového odtoku, mělký podpovrchový odtok, dále retenci a akumulaci vody v půdním prostředí nebo využití gravitačního převodu vod do míst následného využití i na možnosti zvyšování dotace podzemních zdrojů vody, v případě staveb odvodňovacích, třebaže zde vystupuje nový problém – téma jakosti drenážních vod.

Situace se zlepšuje jen pomalu, projevuje se přitom generační diskontinuita znalostí projektantů hydromeliioračních staveb a komplexnost, tedy i složitost řešení, neboť se překrývají témata hydrologie, pedologie, krajinného inženýrství, zemědělství a ekologie.

Literatura:

[1] Říšský zákon vodní č. 93/1869, Zákoník zemský království Českého, částka IV. O společenstvích vodních

[2] KULHAVÝ Z., PELÍŠEK I. a kol. (2017): Podmínky udržitelnosti staveb zemědělského odvodnění. Vodní hospodářství č. 6/2017, str. 14-18, ISSN 1211-0760 (ke stažení na <http://www.hydromeliiorace.cz/sw/knihovna/>)

[3] KULHAVÝ Z., PELÍŠEK I. a kol. (2017): Postupy pro dosažení udržitelnosti hydromeliioračních opatření v podmínkách České republiky. Certifikovaná metodika. VÚMOP, v.v.i., 145 stran A 4, ISBN 978-80-87361-75-7 (ke stažení na <https://knihovna.vumop.cz>)

[4] Poziční zpráva o pokroku při plnění Koncepce ochrany před následky sucha pro území ČR. MŽP, MZe, MV, MMR, MPO, MF. [4a] Zdroj: za rok 2018: http://www.suchovkrajine.cz/sites/default/files/podklad/pozicni_zprava_2018.pdf

[4b] za rok 2019: http://eagri.cz/public/web/file/650032/Pozicni_zprava_2019.pdf

[5] Program na podporu rekonstrukce, oprav a modernizace odvodňovacích zařízení https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/poskytovani-informaci/poskytnute-informace-na-zadost/Priloha_1_Usneseni_479_plus_material.pdf

[6] KULHAVÝ Z., (2018): Aktuální problémy zemědělského odvodnění v podmínkách ČR. Důsledky zanedbání systematické péče o stavby zemědělského odvodnění a proč začít neodkladně s opravou. Úroda č. 11/2018, str. 40-43 (<https://uroda.cz/aktualni-problemy-zemedelskeho-odvodneni-v-podminkach-cr/>)

Použité zkratky:

VD - vodní družstvo

VH - vodní hospodářství, vodohospodářské/y

VÚMOP, v.v.i. - Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy, v.v.i.

TACR - Technologická agentura ČR

HMZ, PMZ - hlavní meliorační zařízení, podrobné meliorační zařízení

1. 6. 2020

Zpracoval: Zbyněk Kulhavý

Tímto osmým dílem náš seriál o melioracích končí - hlavní témata byla probrána. Máte-li ale k melioracím jakýkoliv další dotaz, něco nebylo dost vysvětleno, nebo vás třeba něco konkrétního zajímá víc, napište na email: vladimira.marianovska@sz.cz. Vaše podněty a dotazy předáme autorovi článku, který přislíbil, že na ně odpoví a my vše uveřejníme v dalším čísle Selské revue.

MOBILNÍ MOŘENÍ OSIVA S.R.O.

šetřit neznamená zapomenout na kvalitu - s námi, máte obojí

Působíme po celé České republice, mezi naše zákazníky patří např. farma Staněk, farma Štefl, farma rodiny Sotonových a mnoho dalších spokojených zemědělců.



Mobilní Moření Osiva s.r.o. - Ochrana Vašeho hospodářství
www.moreniosiva.cz
Bc. Filip Tylš
Tel.: 774 273 240